

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

«KELISHILDI»

Oliy va o'rta maxsus ta'lif
vazirligi

2021 y.

«TASDIQLAYMAN»

TDSHU rektori
G.Rixsiyeva

«15 » 07 2021 y.

**5A120201 – Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik
(sharq tillari bo'yicha)**

magistratura mutaxassisligiga kiruvchilar uchun
maxsus (ixtisoslik) fanlaridan

D A S T U R

Toshkent – 2021

Annotatsiya

Dastur 5A120201 – Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik (sharq tillari bo‘yicha) magistratura mutaxassisligiga kiruvchilar uchun maxsus (ixtisoslik) fanlaridan 5120100 – Filologiya va tillarni o‘qitish (sharq tillari bo‘yicha) va 5120200 – Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq tillari) ta’lim yo‘nalishlarining 2017-2018 o‘quv yili uchun tasdiqlangan o‘quv rejalaridagi fanlar asosida tuzilgan

Tuzuvchilar:

Xodjayeva N. – TDSHU, “Tarjimashunoslik va xalqaro jurnalistika” kafedrasi mudiri, PhD.

Hamidov X. – TDSHU, “Tarjimashunoslik va xalqaro jurnalistika” kafedrasi dotsenti, PhD.

Taqrizchilar:

Alimova X. - TDSHU, filologiya fanlari doktori

Quronbekov A. - TDSHU, filologiya fanlari doktori, professor

Dastur Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2021 yil 01 iyuldagи 11-sonli majlisida muxokama qilingan va tasdiqlangan.

KIRISH

Mazkur dastur Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistraturasining 5A120201 – Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik (sharq tillari bo‘yicha) mutaxassisligiga kirish imtihonlari uchun tuzilgan va unda 5120100 – Filologiya va tillarni o‘qitish (sharq tillari bo‘yicha) va 5120200 – Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq tillari) ta’lim yo‘nalishlarining o‘quv rejaslaridagi Tilshunoslik masalalari va Tarjimashunoslik masalalari fanlariga tegishli mavzular qamrab olingan.

Universitet magistraturasi mutaxassisliklarining barchasida mutaxassislikka mos fanlar bo‘yicha kirish imtihonlari yozma ish shaklida o’tkaziladi. Yozma ishlar topshiriqlari uch qismdan iborat qilib belgilanadi va 100 ballik baholash mezonlari qo’llanadi:

- 1.Birinchi qism fanning umumnazariy masalalari – 30 ball;
- 2.Ikkinchi qism tegishli mamlakat yoki mintaqaga oid masalalar – 30 ball;
- 3.Uchinchi qism sharq tillaridan tegishli mazmun va hajmdagi matnlarning ona tiliga yozma tarjimasi – 40 ball.

100 ballik baholash mezonlari dastur nihoyasida keltiriladi.

I.Tilshunoslik masalalari

Tilshunoslikning shakllanishi va taraqqiyoti. Tilshunoslikning boshqa fanlar bilan bog‘liqligi. Tilning mohiyati. Til – insoniyatning eng muhim aloqa vositasi. Fikr almashinuv (kommunikatsiya) va uning asosiy vositalari.

Tilning paydo bo‘lishi va rivojlanishi. Tillarning o‘zaro ta’siri va ularning rivojlanish qonuniyatları. Til taraqqiyotining jamiyat taraqqiyoti bilan munosabati. Til sistemasi va strukturasi. –

Tillarning tipologik tasnifi. Genetik tipologiya. Tillar oilasi tushunchasi. Qiyosiy tipologiya. O‘zbek adabiy tilining shakllanishi va taraqqiyoti. Yozuv va uning adabiy til taraqqiyotidagi o‘rni. Yozuv turlari.

Asosiy xorij tilni tadqiq etishning asosiy metodlari va metodologiyasi masalalari, sintez va analiz tushunchalari, komponet va qiyosiy tahlil hamda xaraktereologik tahlil tushunchalariga izoh va shuningdek, sinxron va diaxron aspektidagi tadqiqotlar masalalari va tadqiq etish usullarining tasnif va tavsiflari o‘rgatilinishi nazarda tutilgan.

O‘rganilayotgan tilning grafikasi va uning asoslari. Nutq tovushlari. Nutq organlari va artikulyatsiya bazasi. O‘rganilayotgan tilning tovush tizimi va fonetik xususiyatlari. O‘rganilayotgan tilda bo‘g‘in, tovush va harf, urg‘u masalasi.

Xorijiy tilning fonetikasi va fonologiyasiga oid qarashlar, unli va undoshlar tasnifi masalalari, asosiy xorijiy tildagi fonetik o‘zgarishlar turlari, ularning namoyon bo‘lish yo‘llari, oldfonologiya tamoyillariga oid masalalar tadbiq etiladi.

O‘rganilayotgan tilda so‘z yasalishining asosiy turlari. So‘zlarning ma’no munosabatlari ko‘ra turlari. Sinonimlar. Omomimlar. Antonimlar. Neologizmlar. Frazeologiya.

Leksikologiya, lug‘atshunoslik, stilistika tushunchalari, so‘zning bosh va ko‘chma ma’nolari, ma’no taraqqiyot usullari masalalari.

Stilistika, asosiy sharq tilining stilistik jihatlari o‘rganiladi.

Atamashunoslik doirasida esa, asosiy sharq tilidagi tilshunoslik atamalari, atamashunoslik tarixi, hozirgi zamon asosiy sharq tilida atamashunoslik holati tadqiq etiladi.

Asosiy xorijiy tilning morfemik va morfologik belgilari, morfemika va morfologiya tushunchalari, asosiy xorijiy tildagi affikslar spesifikasi va bu boradagi yondashuvlar.

So‘z turkumlarining tasniflashdagi asosiy yondashuvlarning yuzaga kelish sabablari o‘rganiladi. Ular turli xil ilmiy asarlarga asoslangan holda tadbiq etiladi.

O‘rganilayotgan tilda morfemalarning turlari. Grammatik ma’no. Grammatik kategoriya va uning turlari. Grammatik son kategoriyasi. Kelishik kategoriyasi. Grammatik zamon kategoriyasi.

Mustaqil so‘z turkumi qatoriga mansub bo‘lgan ot, sifat, son, olmosh, fe’l, ravish kabi so‘z turkumlariga xos xususiyatlар atroflicha o‘rganiladi. Ularga xos asosiy belgilar va shuningdek, mustaqil so‘z turkumlariga doir asosiy muammoli masalalar

Yordamchi so‘z turkumlarining tadqiqiga oid ilmiy ishlar, so‘z turkumlarini tahlil etishdagi asosiy yondashuv tiplari, jumladan, morfologik, leksik, struktur, funksional, sintaktik, stilistik tahlillar, maydon nazariyasi kabi masalalar atroflicha o‘rganiladi.

Asosiy xorijiy tilning sintaktik qurilishiga oid umumiyligi ma’lumotlar, sintaktik qurilmalar, so‘z birikmasi, sintaktik birliklar, gapni tasniflash tamoyillari, asosiy sintaktik birlikning tuzilishiga ko‘ra tiplari, sodda gap, qo‘shma gaplar, gap turlarini shakllantiruvchi grammatik vositalar tahlili. Gap bo‘laklari. So‘z birikmalari. Sintaktik munosabat turlari. Qo‘shma gaplar sintaksisi.

II.Tarjimashunoslik masalalari

Tarjima nazariyasi va tarixi. Qadimiylar tarjima maktablari va ularning fan, madaniyatga qo‘shgan hissalar. Qadimiylar Turkistonida tarjimachilik va uning taraqqiyoti. Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Farobi, Bobur, Alisher Navoiy va boshqalarning tarjimachilikka qo‘shgan hissalar. O‘zbek tarjimashunosligrining rivojlanishi.

Tarjima haqida umumiyligi tushuncha. Tarjimonlik kasbi, uning maqsad va vazifalari. Tarjima turlari. Adekvat tarjima. Erkin tarjima. So‘zma - so‘z tarjima. Ma’nolar tarjimasi. Sinxron tarjima. Mashina tarjimasi. Asliyatdan va vositali tildan tarjima.

Tarjimaning til muammolari. Tarjimaning lisoniy va g‘ayrilisoniy muammolari. Asl nusxa va tarjima o‘rtasidagi tavofutlar. Tarjimada jins kategoriyasi.

Frazeologizmlar tarjimasining o‘ziga xos xususiyatlari. Frazeologizmlar va ularning tasnifi. Maqol, matal va iboralarning o‘zaro farqi. Frazeologizmlar tarjimasining asosiy prinsiplari. Tarjimada kompensatsiya.

Tarjima va milliy kolorit. Tarixiy, milliy va mahalliy kolorit tushunchalari. Realiyalarni tarjima qilish usullari. Milliy koloritning tarkibiy qismlari.

Tarjimada “soxta ekvivalent” tushunchasi. Uzoq tillardan tarjima. Bir tildan ikkinchisiga – qardosh yoki qardosh bo‘lmagan tilga tarjima qilish. Yaqin tillardan tarjima. Muayyan tilning u yoki bu shevasidan adabiy tilga tarjima qilish.

Tarjimada fuksional uslublar. Muallif uslubi. Tarjimon uslubi. Asl nusxa muallifi uslubini tarjimada saqlash. Uslub qatlamlari.

Ilmiy tarjima murakkabliklari. Ilmiy tarjimaning o‘ziga xos xususiyatlari. Ilmiy uslub va tarjima. Hozirgi ilmiy asarlar tarjimasining yutuqlari va kamchiliklari. Terminologiya va tarjima. Siyosiy-ijtimoiy matnlar tarjimasining o‘ziga xos jihatlari.

Til va madaniyatning o‘zaro aloqasi. Til va madaniyatning o‘zaro aloqasi masalasi. Fanda “til-madaniyat” masalasining o‘rganilishi. Madaniyat haqidagi tasavvurlarning tilda namoyon bo‘lish usullari. Olamning lisoniy manzarasi. Olamning konseptual manzarasi. Muqobilsiz leksika va uni tarjimada berish yo‘llari.

III. MUTAXASSISLIKKA OID MATNNI O‘RGANILGAN SHARQ TILIDAN ONA TILIGA TARJIMA QILISH(600-800 b.b.)

Magistraturaga qabul sinovlarining birinchi bosqichida mutaxassislik fanlaridan yozma ishlar topshiriqlari bo'yicha talabalar bilimini baholash mezonlari

Qabul sinovlarini baholash uchun maksimal baho - **100 ball** etib belgilanadi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha kirish sinovi biletlarining har birida 3 tadan savol bo'lib, ular quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

1. Birinchi va ikkinchi savollar mutaxassislik fanlariga tegishli bo'ladi. Ularning har biriga yozilgan javoblarni baholash **30 ball** doirasida amalga oshiriladi.

Savol bo'yicha javoblarni baholash quyidagi jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi:

- nazariy va amaliy bog'liqlikda yoritilgan;
- mazmunni yoritishda mustaqil ilmiy mushohada yuritish iqtidori mavjudligi;
- nom va ilmiy atamalarni bilish darajasi;
- keltirilgan faktlarning hozirgi davrdagi jarayonlar, o'zgarishlar bilan o'zaro aloqadorlikda ochib berilganligi, chuqr ilmiy tahlil etilgan hamda xronologik jihatdan to'g'ri yoritilganligi;
- muammoni tizimli mustaqil tahlil qilganligi, o'z fikrini erkin va mustaqil ifoda eta olganligi.

BAHOLASH SHKALASI:

1. Fikr aniq va izchil ifodalangan, barcha savollar mutlaqo to'liq yoritilgan va bunda tegishli ilmiy adabiyotlarga tayanilgan va har tomonlama chuqr asoslangan javoblarga **26-30 ballgacha - a'lo** baho qo'yiladi.

2. Savolga nisbatan to'liq javob berilgan, fikr izchil ifodalangan, lekin bunda tegishli ilmiy va uslubiy adabiyotlarga kamroq e'tibor berilgan bo'lsa, **21-25 ballgacha - yaxshi** baho qo'yiladi.

3. Savolga qisman javob bera olgan va ma'lum darajada ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlaridan foydalangan bo'lsa, **17-20 ballgacha - qoniqarli** baho qo'yiladi.

4. Fikr aniq ifoda etilmagan, savolga qisman bo'lsada to'g'ri javob berilmagan, tegishli ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlardan mutlaqo foydalanimagan javoblar uchun **0-16 ballgacha - qoniqarsiz** baho qo'yiladi.

2. Uchinchi savol bo'yicha mutaxassislikka oid (ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, badijiyl) mavzulardagi va 600 belgi atrofidagi hajmga ega sharq tilidagi matnni ona tiliga tarjima qilinadi.

Yozma tarjimani baholashda **40 ballik mezon qo'llanadi**. Matn tarjimasi quyidagi mezon asosida baholanadi:

BAHOLASH SHKALASI:

a) matnni to‘liq 100% tarjima qilsa	40 ball
b) 90 % tarjima qilsa	36 ball
v) 80% tarjima qilsa	32 ball
g) 70% tarjima qilsa	28 ball
d) 60% tarjima qilsa	24 ball
e) 50% tarjima qilsa	20 ball
j) 50% dan kam tarjima qilsa	0 ball

Tarjima hajmidan kelib chiqib, baholashda oraliq ballar korsatkichlari ham qollanishi mumkin.

Yozma ish natijalari bo‘yicha sinov yakunida yig‘ilgan ballar jamlanadi va quyidagicha baholanadi:

1. 86 - 100 ballgacha – “a’lo”;
2. 71 - 85 ballgacha – “yaxshi”;
3. 56 – 70 ballgacha – “qoniqarli”;
4. 0 – 55 ballgacha – “qoniqarsiz”

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Узбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 13 сентябрдаги “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб илиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида” ги ПQ-3271-сон қарори.
2. Узбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 апрелдаги “Узбекистон Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПQ-3652-сон қарори.
3. Узбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 18 майдаги “Жаҳон адабиётининг энг сара намуналарини ўзбек тилига ҳамда ўзбек адабиёти дурданаларини чет тилларига таржима килиш ва нашр этиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 376-сон қарори.
4. Фарбовский Н.К. Теория перевода. Учебник. –М., 2007.
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). –М., 1990.
6. Турсунов У., Уринбоев Б., Алиев А. Узбек адабий тили тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи. 1994.
7. Faфуров И. Таржимонлик мутахассислигига кириш. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Мехридарё, 2008.
8. Очилов Э., Таржимашуносликнинг назарий масалалари. –Т.: 2014.
9. Ochilov E. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. O'quv qo'llanma. –Toshkent: ToshDShI, 2012.
10. Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. –Toshkent, 2013.
11. Саломов Г‘., Тил ва таржима. –Т.: Фан, 1966.
12. Саломов. Г‘. Адабий анъана ва бадиий таржима. –Т.: Фан, 1980.
13. Саломов Г‘. Таржима ташвишлари. – Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 190 б.
14. Саломов Г‘., Комилов Н. Дўстлик кўприклари. 113-бет.
15. Salomov G‘aybulla, Tarjima nazariyasiga kirish. darslik. –Тошкент: ТошДШИ, 2016. –192 b. (Qayta nashrga tayyorlovchi: X.Hamidov).
16. Yo‘ldoshev I., Muhamedova S., Sharipova G‘., Majidova R. Tilshunoslik asoslari. Darslik. –Toshkent: 2013.
17. G‘afurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. O‘quv qo'llanma. –Toshkent: Tafakkur Bo‘stoni, 2012.
18. Намидов Х., Узбекчадан туркчага насрой таржима муаммолари, Тошкент, ТошДШИ, 2014, 142 б.
19. Hamidov X.X. Maqol va idiomalar tarjimasi muammolari. –Toshkent: TDSHl, 2017. –128 b.
20. Намидов Х., Турк фразеологияси масалалари. –Тошкент, Баёз нашриёти, 2019, 160 б.
21. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980.

- 22.Латышев Л.К. Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания. – М., 1988.
23. Любимов Н.М. Перевод искусство. –М., 1982
- 24.Саломов Г. Таржима назарияси асослари. Тошкент, Үқитувчи, 1983.
25. Сопоставительная лингвистика и обучение не родному языку. М., 1987.
- 26.Тюленев С.В.Теория перевода. -М., 2004.
- 27.Фёдоров А.И. Основы общей теории перевода (Лингвистические проблемы). –М.: Филология три, 2002.
- 28.Чуковский К.И. Вісокое искусство. Собрание сочинений в 15 т. Т. 3. – М., 2001.
- 29.Широкова А.В. Сопоставительная типология разноструктурных языков (фонетика, морфология). –М., 2000.